

Verslag van een openbaar verhoor

De parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen heeft op 5 oktober 2022 **de heer Schittecatte** als getuige gehoord, die werd bijgestaan door de mevrouw Van Strydonck.

Voorzitter: Van der Lee
Griffier: Israel

Aanwezige leden van de commissie: Van der Graaf, Kat, Kathmann, Kwint, Kuik, Van der Lee en Tielen.

Aanvang 17.00 uur.

De **voorzitter**:

Aan de orde is het verhoor van de heer Schittecatte. Ik verzoek de griffier om hem en zijn steunverlener binnen te geleiden.

(De griffier geleidt de getuige naar zijn plaats in de Enquêtezaal.)

De **voorzitter**:

Welkom, meneer Schittecatte en ook u van harte welkom, mevrouw Van Strydonck, hier bij de parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen.

60 jaar aardgaswinning heeft Nederland veel gebracht, maar kent zeker voor gedupeerden schaduwkanten. De commissie onderzoekt hoe deze schaduwkanten hebben geleid tot het besluit om de aardgaswinning in Groningen te stoppen. Wij willen weten hoe de besluitvorming op cruciale momenten is verlopen en hoe publieke en private partijen hebben samengewerkt bij de gaswinning. Wij onderzoeken de aardbevingen en de ontwikkeling van kennis daarover, de afhandeling van schade veroorzaakt door de bevingen en het proces van het versterken van gebouwen in Groningen.

Meneer Schittecatte, u hebt een behoorlijk aantal jaren gewerkt als Gas Marketing Commercial Manager Netherlands voor Exxon. Graag willen wij u horen als getuige. U heeft ervoor gekozen de belofte af te leggen en daarmee de gehele waarheid en niets dan de waarheid te zullen zeggen. Ik verzoek u daarom te gaan staan.

(In handen van de voorzitter legt de heer Schittecatte de belofte af.)

De voorzitter:

Dan staat u onder ede en mag u weer plaatsnemen. Het verhoor met u wordt afgenomen door mevrouw Kuik en mevrouw Kat en mevrouw Kathmann zal mogelijk ook nog enkele vragen aan u stellen. We gaan beginnen.

Mevrouw Kat (D66):

Meneer Schittecatte, u bent sinds 2001 in dienst bij ExxonMobil. U bent Belgisch staatsburger en daarom bent u niet te verplicht om te verschijnen bij dit verhoor. De commissie waardeert het wel dat u ervoor heeft gekozen om aan onze oproep gehoor te geven. In dit verhoor willen we het met u hebben over uw positie in de Adviescommissie van Aandeelhouders van GasTerra en uw inzet bij de onderhandelingen met de Staat over de veranderingen in de financiële afdrachten. Dan hebben we het over de periode van 2014 tot 2019. Vanaf 2014 bent u Lead Dutch Joint Venture. Wat hield die functie in?

De heer Schittecatte:

In 2014 inderdaad kom ik terug naar Nederland, na een aantal jaar in de UK actief geweest te zijn. Ik had voor ik naar de UK ging al een eerste contact gehad binnen Exxon met het gasgebouw. Als ik in 2014 terugkom, is dat in onze commerciële organisatie en vanuit die commerciële organisatie volgden wij met name het belang op dat Exxon had in GasTerra, de handelstak voor het aardgas waar wij bij betrokken waren.

Mevrouw Kat (D66):

Waar was u precies verantwoordelijk voor, als het gaat over die handelstak?

De heer Schittecatte:

Dat was in grote mate, zoals ik zei, het opvolgen van alle commerciële aspecten die GasTerra namens aandeelhouders waarnam. De structuur van het gasgebouw aan de commerciële kant is van dien aard dat de Staat, EBN, Shell en Exxon daar aandeelhouder in zijn. GasTerra handelt namens de aandeelhouders in de markt en komt op geregelde tijdstippen met initiatieven, voorstellen naar voren. Die dienen dan besproken te worden en goedkeuring te verkrijgen van aandeelhouders. Vooraleer zo'n goedkeuring kan besproken worden onder aandeelhouders, was de structuur zo ingericht dat daar voorafgaande gesprekken georganiseerd werden waarbij de experts, zoals die vaak werden benoemd -- dat zijn dan typisch de mensen

in mijn team -- in samenspraak met GasTerra bepaalde voorstellen in detail doorspraken om zeker te stellen dat we goed begrepen waar het over ging. Een tweede gespreksronde werd dan opgelijnd met de Adviescommissie van Aandeelhouders, waarbij de bedoeling wel was dat op dat moment de details al in grote mate begrepen waren en GasTerra een beeld kon krijgen van hoe de verscheidene aandeelhouders daarover dachten, zodanig dat op het moment dat dat het CvG dan samenkwam, er eigenlijk vrij snel een discussie over de essentie van eventuele verschillen in mening nog kan plaatsvinden, maar toch vrij snel kan overgegaan worden naar het vragen om goedkeuring.

Mevrouw **Kat** (D66):

In het College van Gedelegeerde Commissarissen.

De heer **Schittecatte**:

Correct.

Mevrouw **Kat** (D66):

U komt in 2014 naar Nederland. In hoeverre was u op de hoogte van de ontwikkelingen in het Groningendossier, zeker sinds de aardbeving in Huizinge?

De heer **Schittecatte**:

Zoals dat wel gebruikelijk is binnen onze onderneming is er als je een nieuwe rol opneemt wel een periode van overleg met je voorganger, met mijn voorganger in dat geval. Het dient daarbij wel gezegd dat op dat lijstje van onderwerpen om te bespreken op de eerste plaats wel de typisch commerciële dossiers staan zoals die bij GasTerra liepen. Het onderwerp aardbevingen is daarbij uiteraard wel aangehaald, maar hoe wij gestructureerd waren: de NAM werd namens Exxon meer vanuit de UK opgevolgd in 2014, in wat wij toen de "production company" noemden. Ik zat aan de marketingkant, zoals gezegd. Ik zou dat dus willen omschrijven als: het was een feit waar ik zeker van op de hoogte werd gesteld, maar niet als een actief onderwerp waar de verwachting van was dat aan de commerciële kant daar iets moest mee gaan gebeuren.

Mevrouw **Kat** (D66):

Dus u heeft in uw functie eigenlijk niets te maken met seismische risico's?

De heer **Schittecatte**:

Dat klopt.

Mevrouw **Kat** (D66):

Dus echt met de verkoopkant van gas.

De heer **Schittecatte**:

Ja.

Mevrouw **Kat** (D66):

Duidelijk. In hoeverre stond u in uw functie in verhouding tot de directeur van Esso Benelux, de heer Van Roost?

De heer **Schittecatte**:

In 2014 rapporteer ik rechtstreeks aan de heer Van Roost op dat moment. De heer Van Roost zat ook aan de commerciële kant bij Exxon.

Mevrouw **Kat** (D66):

Dus beide personen waren betrokken bij de commerciële kant van de verkoop van gas?

De heer **Schittecatte**:

Ja.

Mevrouw **Kat** (D66):

In welke verhouding stond u tot het hoofdkantoor in Texas?

De heer **Schittecatte**:

In 2014 was het nog zo dat er, althans voor mijn rapportagelij, een vice-presidentfunctie in de UK was die de marketingaspecten over Europa overzag en die rapporteerde op zijn beurt aan een president in Houston. De manier waarop wij georganiseerd zijn, is dat er naar gelang de gewichtigheid van bepaalde dossiers nood is aan ruggenspraak en steun hogerop in de organisatie. Op die manier was dat bij ons belegd.

Mevrouw **Kat** (D66):

In hoeverre is er dan sprake van sturing vanuit Texas?

De heer **Schittecatte**:

Wij zijn toch degenen die in het veld, als ik dat zo mag zeggen, het nauwst betrokken zijn bij de situatie aan de aandeelhouders. Als er voorstellen ter

beoordeling komen, formuleerden wij vanuit Nederland de opinie daarover en dan verdedigden wij die opinie hogerop. Dan was de bedoeling wel dat daar steun werd uitgesproken, maar het initiatief over de positie kwam van bij ons.

Mevrouw **Kat** (D66):

Dus vanuit uw positie en dan dus richting Texas en van Texas richting Houston. Dat was dan de lijn?

De heer **Schittecatte**:

Wel, Houston ligt in Texas. Via de UK bedoelt u ...

Mevrouw **Kat** (D66):

Ja, via de UK bedoel ik.

De heer **Schittecatte**:

... richting Houston.

Mevrouw **Kat** (D66):

Dank voor uw correctie. U vertelde net iets over de Adviescommissie van Aandeelhouders van GasTerra. Waar lag binnen ExxonMobil de verantwoordelijkheid voor de monitoring van een veilige productie in Groningen?

De heer **Schittecatte**:

Sorry, waar lag de?

Mevrouw **Kat** (D66):

Waar lag binnen ExxonMobil de verantwoordelijkheid voor de monitoring van een veilige productie in Groningen?

De heer **Schittecatte**:

Dat was met name een aspect dat NAM aanbelangde. De production company had in 2014 zijn mensen in de UK.

Mevrouw **Kat** (D66):

U verklaart dat u en de heer Van Roost, de vertegenwoordigers van ExxonMobil in het gasgebouw, verantwoordelijk zijn voor de marketing en de verkoop van gas. In hoeverre was er dan aandacht vanuit Exxon als het gaat om de veiligheid in het hele gasgebouw?

De heer **Schittecatte**:

De aandacht voor de veiligheid was er zeker. De expertise omtrent productie en veiligheidsaspecten van productie, die zat natuurlijk wel in de UK. Misschien even voor alle duidelijkheid -- ik neem aan dat u genoegzaam bekend bent met de personele unie: Joost van Roost zat ook in de NAM-Raad en had op die manier ook wel zicht op het reilen en zeilen binnen de NAM.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Nog even over hoe die veiligheid nou precies geborgd is. U geeft aan dat dat met name in de UK zit. Hoe wordt daar nou zicht gehouden op hoe dat in Groningen gaat, als het gaat om veiligheid?

De heer **Schittecatte**:

Specifiek voor Nederland natuurlijk is het voor ons zo dat NAM de operator is en dat wij daar in een soort "foreign investor"-capaciteit meekijken. Bijgevolg natuurlijk is dat voor ons maar een beperkt aantal mensen dat die interface onderhoudt. Mijn begrip en misschien nog meer verwachting is dat er natuurlijk naar aandeelhouders allerlei rapporten zijn die ter kennis gesteld worden. Twintig jaar in de industrie actief zijnde, verwacht ik eigenlijk niks anders dan dat het eerste onderwerp op een agenda dan ook veiligheid is en dan zeker als het gaat om operaties.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

We hebben gezien dat veiligheid met name een begrip is richting "kan dit veilig gewonnen worden voor werknemers". In Groningen speelt natuurlijk ook die veiligheid bovengronds. In hoeverre kwam bij u terecht dat daarop gelet werd vanuit Exxon?

De heer **Schittecatte**:

Wel, ik zou toch misschien dan willen duidelijk stellen dat dat af en toe wel bij mij terechtkwam, maar dat de waarheid natuurlijk wel is dat de typische aspecten gerelateerd aan productie wel degelijk meer vanuit de UK-organisatie werden besproken en aangestuurd. Gezien mijn commerciële focus, had ik daar niet van natuurlijke wijze veel aandacht voor nodig.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Nee. Oké. Helder. ExxonMobil vormt samen met Shell en de Nederlandse Staat het zogenaamde "gasgebouw". Wat was in uw woorden de doelstelling van de joint venture tussen Exxon, Shell en de Nederlandse Staat?

De heer **Schittecatte**:

In mijn woorden -- het zijn niet helemaal mijn woorden, want uiteindelijk is het wat we met zijn allen hebben afgesproken in de OvS -- gaat het uiteindelijk met name over zo goed mogelijk waarde realiseren voor alle aandeelhouders in het gasgebouw.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Dus als ik het samenvat, was de primaire taak dus waardemaximalisatie van de Nederlandse gasvoorkomens?

De heer **Schittecatte**:

Ja.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Oké. Waren er nog andere belangen voor ExxonMobil bij het Nederlandse gasgebouw?

De heer **Schittecatte**:

Voor alle duidelijkheid: waarde houdt natuurlijk heel veel aspecten in. Het mag niet zo simpel herleid worden tot winst. Waarde behelst onder andere ook het veilig produceren, dus in die optiek zou ik zeggen: waarde is misschien een heel korte samenvatting, er komt best meer bij kijken. Nogmaals, vanuit mijn specifieke functie was het wel degelijk zo dat ik aan de commerciële kant niet zozeer met die veiligheid bezig was, maar eerder met de commerciële aspecten.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Dat is voor uw functie de kern. GasTerra breidt in uw periode zijn verkoopportfolio uit. Zo gaat GasTerra bijvoorbeeld meer groen gas inkopen en verkopen. Hoe keek ExxonMobil daarnaar?

De heer **Schittecatte**:

Wij waren het idee van groen gas niet zo genegen. Dat heeft u vast kunnen nalezen. Dat is geen principiële kwestie, maar eerder een observatie van onzentwege. Wij zitten in een samenwerkingsverband. Dat samenwerkingsverband heeft een specifieke doelstelling en groen gas was wat ons betreft daar geen onderdeel van. Dat is ook een nieuwe tak van sport. Als wij als bedrijf zouden overwegen om nieuwe takken van sport onder de arm te nemen, dan is het nog maar de vraag of we dat zouden

doen in bestaande structuren met een overheid en met een van onze grootste concurrenten.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Is dat nadelig voor het primaire doel, dat verkopen van dat gas? Hoe moet ik dat zien?

De heer **Schittecatte**:

Ik wil daar niet noodzakelijk meteen een nadelig etiket op kleven, maar we houden ons eerder liever bij de essentie van onze afspraken en groen gas behoorde daar niet toe.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Mag ik het zo zeggen: het leverde geen voordelen op?

De heer **Schittecatte**:

Naar onze mening geen aantoonbare voordelen voor waardemaximalisatie van het Nederlandse aardgas.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Oké, helder. GasTerra importeert ook gas uit het buitenland om vervolgens weer door te verkopen. Dan weer mijn vraag: hoe keek ExxonMobil aan tegen deze activiteit?

De heer **Schittecatte**:

In lijn met wat ik net zei, zal het u niet verbazen dat wij het aankopen van gas ook niet zagen als een natuurlijke activiteit. Dat is iets wat ik in de jaren in het bedrijf heb leren kennen. Dat beperkt zich ook heus niet tot Nederland. Wij zien onze focus met name op het winnen van gas waar we zelf eigenaar van zijn en daar zo veel mogelijk waarde bij creëren. Incidentele aankoop kan soms een goed idee zijn om waarde te vermeerderen. Het structureel inkopen van gas is duidelijk iets wat wij niet van nature zullen overwegen.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

In hoeverre stonden deze activiteiten waar we het net over hebben gehad, het inkopen van groen gas en doorverkopen en het importeren van buitenlands gas ... Hoe stonden de andere aandeelhouders daarin, die dat wel wilden, in vergelijking met de positie van Exxon? Hoe ging dat?

De heer **Schittecatte**:

Vanuit mijn perspectief denk ik dat de Staat meer openstond voor dat thema, dat GasTerra dat onder de arm nam. Bij Shell was denk ik enerzijds in gelijke mate erkenning dat dat wellicht niet paste bij de oorspronkelijke afspraken, maar men was daar misschien iets minder categoriek in dan wij af en toe.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Stonden deze activiteiten nou de maximalisatie van opbrengsten van het Groningengas in de weg?

De heer **Schittecatte**:

In de grootteorde der dingen moet je misschien dat wel in de juiste categorie zien. Nogmaals, ik zit aan die commerciële kant, dus dan kijk ik ook maar op een deel van alle activiteiten. Als je actief wil gaan zijn in groen gas, dan kijken wij daar kritisch naar omdat het toch wel weer een extra activiteit is waar extra mensen mee aan de slag zullen gaan. Dan kijken wij nogal gedisciplineerd naar hoe de incrementele cost zich verhoudt tot de incrementele benefit en naar of het dat wel waard is.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Stond het dan de maximalisatie in de weg?

De heer **Schittecatte**:

"In de weg" zou ik een te scherpe uitlating vinden, maar voor ons behoorde het niet tot de kern van de zaak.

Mevrouw **Kat** (D66):

Zoals u zojuist aangaf, is de belangrijkste doelstelling van GasTerra zeker tot 2018 de waardemaximalisatie van het Groningse gas. Waardemaximalisatie kan je natuurlijk bezien op de langere termijn, maar ook op de korte termijn, binnen een jaar. Wat was de positie van ExxonMobil hierin?

De heer **Schittecatte**:

Waardemaximalisatie betekende eenmaal aan de commerciële kant dat met name de volumes die ter beschikking waren van GasTerra om te verkopen aan een zo goed mogelijke prijs konden in de markt gezet worden. In 2014 kom ik aan. Dat is heel kort voor de eerste jaarlijkse bepalingen door de minister afgekondigd worden. Dus heel kort daarvoor opereerden wij nog onder een tienjaarsplafond en inderdaad, dan was de doelstelling om dat

plafond zo goed mogelijk te benaderen. Naarmate nieuwe beslissingen van de minister duidelijk gemaakt werden, dan natuurlijk pasten wij ons aan en opereerden wij in lijn met die nieuwe targetvolumes.

Mevrouw **Kat** (D66):

Wat betekende dat dan, dat jaarlijkse plafond, dat dus in 2014 wordt ingesteld voor de verkoop van Gronings gas, als we het hebben over het streven naar waardemaximalisatie?

De heer **Schittecatte**:

Voor ons betekent dit dat het een getal is dat zeker niet kan overschreden worden, voor alle duidelijkheid. Tegelijkertijd betekent het ook dat elke kuub die niet geproduceerd wordt en had kunnen geproduceerd worden, wel degelijk waardeverlies is voor het ganse gasgebouw, inclusief ExxonMobil.

Mevrouw **Kat** (D66):

Wat vond ExxonMobil ervan als het plafond niet gehaald werd?

De heer **Schittecatte**:

Dat kon niet op bijval rekenen bij ons.

Mevrouw **Kat** (D66):

Wat betekent dan "niet op bijval rekenen"?

De heer **Schittecatte**:

Dat was gas dat door de minister was beoordeeld als veilig om te produceren blijkbaar en toch was dat dan niet geproduceerd.

Mevrouw **Kat** (D66):

U verklaarde net: dat zagen wij als waardeverlies, als dat plafond niet werd gehaald.

De heer **Schittecatte**:

Ja.

Mevrouw **Kat** (D66):

Hoe zorgde ExxonMobil ervoor dat dat plafond wel werd gehaald ieder jaar?

De heer **Schittecatte**:

GasTerra managede uiteindelijk die ganse portfolio. Het is dan met name in besprekingen rond businessplannen bijvoorbeeld dat aandeelhouders

gevraagd werden om te beoordelen wat de voorgestelde aanpak zou zijn. Het is dan eerder in de context van dat type besprekingen dat van onze kant nadrukkelijk zal gevraagd zijn om inderdaad wat toegestaan was zo goed mogelijk te gaan benaderen.

Mevrouw **Kat** (D66):

Zo goed mogelijk benaderen. Wat betekenen een koud jaar en een warm jaar dan voor dat plafond, voor de ambities om dat plafond te halen?

De heer **Schittecatte**:

Een koud jaar en een warm jaar, dat is een overweging die uiteindelijk de markt vraag zal beïnvloeden. Maar uiteindelijk hadden we een getal, door de minister aangegeven, waar we mee aan de slag konden. De overwegingen die achter dat getal gingen, die namen wel in acht dat het bijvoorbeeld een koud jaar kon zijn of een warm jaar.

Mevrouw **Kat** (D66):

In principe is, of het nou een koud jaar is of een warm jaar is, het doel om het productieplafond van dat jaar te gaan halen?

De heer **Schittecatte**:

Ja. Wij waren niet van oordeel dat een volume dat ons toegestaan was om te produceren minder veilig zou gaan worden omdat het een warmer jaar was.

Mevrouw **Kat** (D66):

We zien dat GasTerra in 2014 nogal moeite heeft om het plafond te bereiken. Het is een historisch warm jaar. Aan het einde van de zomer geeft de directie van GasTerra een presentatie waarin ze spreken van het grote risico van overschrijding van het jaarlijkse plafond. Hoe reageerde ExxonMobil op dit bericht van GasTerra?

De heer **Schittecatte**:

Heel precies zou ik dat niet weten. Ik neem aan dat u daar correspondentie van heeft kunnen zien. Ik kan alleen maar aannemen dat wij daar niet blij mee waren.

Mevrouw **Kat** (D66):

Heeft u er toen op aangedrongen om dat plafond te halen?

De heer **Schittecatte**:

Daar ga ik van uit, ja.

Mevrouw **Kat** (D66):

Hoe zou u dat hebben gedaan, als u daarvan uitgaat?

De heer **Schittecatte**:

Door vragen te stellen aan GasTerra over wat er nog wel degelijk mogelijk is om toch zo goed mogelijk dat plafond te benaderen.

Mevrouw **Kat** (D66):

De heer Dierikx noemde zijn verhoor het target van GasTerra om ieder jaar het plafond te bereiken en de koppeling van dit target aan de bonussen van het management een perverse prikkel. Wat vindt u van die kwalificatie?

De heer **Schittecatte**:

Ik ben het daar niet mee eens. De minister heeft in de periode dat ik daar was, althans, in 2014, zoals u zegt, in die eerste periode, een getal meegegeven. Ik vind het nogal vreemd om het dan meteen pervers te noemen dat iemand aangemoedigd wordt om de waarde te maximaliseren voor alle aandeelhouders volgens de afspraak en ook binnen het kader dat de minister toelaat. Dus in die optiek vind ik het een logische prikkel als GasTerra toch nog altijd als opdracht meekrijgt om waarde te maximaliseren.

Mevrouw **Kat** (D66):

Ja. Dank u wel.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Ik ben nog wel benieuwd hoe u kon bijhouden of dat plafond een beetje op schema liep, of de doelstelling op schema liep. Was het maandelijks dat u inzicht kreeg in hoeveel er was gewonnen of halfjaarlijks? Hoe ging dat?

De heer **Schittecatte**:

Er waren meerdere overlegmomenten per jaar. Het was namelijk zo dat bij aanvang van het jaar ganse vergaderschema's al op voorhand werden vastgelegd. Dat was dus wel tamelijk frequent. Doe daar dan nog eens bovenop dat de aankondigingen zoals die zich voordeden niet netjes in lijn lagen met dat vergaderschema. Die kwamen daar dus dan nog tussenin. In die zin was de communicatie dus heel frequent, zeker, als ik terugdenk, in de periode 2014. Toen was het best een nieuw thema. GasTerra had in aanloop naar het in zicht komen van het einde van een tienjaarsplafond al nagedacht over: hoe doen we dat best? Dat neemt niet weg dat een puntlanding binnen een jaar best een ander verhaal was. Daar hebben ze best wel veel werk in

gestoken gezien de complexiteit, omdat het uiteindelijk toch neerkomt op de juiste balans vinden. Je moest niet te veel gaan produceren, zodanig dat als het einde van het tijdsinterval in zicht komt en de leveringszekerheid het zou noodzaken, je niet anders zou kunnen dan produceren en overschrijden. Dat kon niet. Daar moest onder gestuurd worden. Tegelijkertijd, in lijn met onze verwachting, kon het ook niet zo zijn dat er eindeloos lang getalmd werd en men dan het plafond niet zou halen.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Een puntlanding is dan zo dicht mogelijk bij het punt van het getal dat was afgesproken?

De heer **Schittecatte**:

Ja.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

En dat was een stuk ingewikkelder dan in de jaren daarvoor?

De heer **Schittecatte**:

Dat was ingewikkelder, ja.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Hoe kunt u daar dan op sturen?

De heer **Schittecatte**:

Bedoelt u dan specifiek hoe de hoeveelheid gas aangestuurd wordt of hoe wij als Exxon kunnen sturen?

Mevrouw **Kuik** (CDA):

In hoeverre had u in uw functie de mogelijkheid om te zorgen dat die puntlanding gehaald werd?

De heer **Schittecatte**:

Vanuit mijn functie in de Adviescommissie kon ik alleen maar benadrukken het belang dat wij hechtten aan het zo goed mogelijk benaderen van dat productiegetal.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Op 15 januari 2015 besluit de minister van Economische Zaken na een advies van Staatstoezicht op de Mijnen om de Groningenproductie terug te brengen naar 39,4 miljard kubieke meter per jaar. Twee weken later heeft

uw leidinggevende, de heer Van Roost, samen met de heren Schotman en Benschop een gesprek met minister Kamp. Wat was de aanleiding voor dit gesprek?

De heer **Schittecatte**:

Ik was zelf niet bij dat gesprek betrokken. De namen die u noemt, geven mij de indruk dat het met name een NAM-aangelegenheid was. In 2015, zoals gezegd, was ik niet zo betrokken bij de NAM zelf.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Oké. We zien namelijk wel dat u vervolgens een verslag van dat gesprek toegezonden wordt. In dat verslag kunnen we lezen dat minister Kamp veel druk ervaart vanuit de regio en erop gebrand is om de 39,4 te verdedigen, maar dat hij meent dat het ministerie en NAM iets in ruil moeten geven aan de regio om dit niveau te rechtvaardigen. Staat u daar iets van bij?

De heer **Schittecatte**:

Nee. Het kan best zo zijn dat de e-mail ook aan mij gericht was, maar in mijn functie toentertijd was dat niet meteen waar ik aan de slag mee zou moeten gaan binnen het GasTerraverband.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Lag dat dan bij uw leidinggevende primair, de heer Van Roost?

De heer **Schittecatte**:

Ja.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Ik probeer het toch. Heeft u enig idee aan wat voor initiatieven werd gedacht om iets in ruil te geven aan de regio?

De heer **Schittecatte**:

Nee. Nogmaals, het zegt me misschien vaag iets, maar ik ben zeker niet de juiste persoon en ik was daar niet in detail bij betrokken. Daar zal vast over nagedacht zijn.

Mevrouw **Kat** (D66):

In 2015 werkt het ministerie van Economische Zaken aan plannen om de gaswinning in Groningen nog verder terug te brengen, bijvoorbeeld door de investering in een nieuwe stikstofinstallatie of door een zogenaamd "market reversal scenario", waarbij het Groningengas slechts als sluitpost voor de

markt fungeert. In hoeverre deelde Exxon de visie dat deze stappen nodig waren?

De heer **Schittecatte**:

Op een moment dat er sprake was van market reversal, waren wij de mening toegedaan dat het wel degelijk mogelijk was om Groningen op een verantwoorde manier te blijven produceren. Wij zagen dus al dat soort initiatieven als een bedreiging van de waarde die kon behaald worden met het Groningengas.

Mevrouw **Kat** (D66):

Waren deze stappen nodig vanwege de veiligheidssituatie?

De heer **Schittecatte**:

Nogmaals, de expertise rond veiligheid, daar ben ik zeker niet de best geplaatste persoon voor. Wat ik wel kan meegeven, is dat ik, aan die commerciële kant zittende, nooit de boodschap heb gekregen: dit kan niet van de veiligheid, dus we moeten iets anders gaan doen. Als dat een indicatie kan zijn, kunnen wij toch wat mij betreft concluderen: wij achtten het voldoende veilig en bij gevolg zagen wij de ideeën zoals u ze noemt als een mogelijk verder waardeverlies van Groningengas.

Mevrouw **Kat** (D66):

Is dat dan ook een risico voor verkoop van het Groningengas wat u net beschrijft, waardeverlies?

De heer **Schittecatte**:

Ja. Het verminderen van het volume betekent uiteindelijk dat het gas ... In 2015 zou ik nog de woorden gebruiken: later zou geproduceerd gaan worden.

Mevrouw **Kat** (D66):

Beide plannen worden in dat jaar niet uitgevoerd. De investering in een stikstofinstallatie wordt uitgesteld en het market reversal scenario wordt niet uitgevoerd. We zien in de interne correspondentie van Exxon dat de heer Van Roost, uw leidinggevende, in dat jaar spreekt met de heer Vijlbrief, die toen aan het hoofd stond van de Generale Thesaurie, over precies deze thema's. In hoeverre probeerde Exxon deze besluitvorming via het ministerie van Financiën te beïnvloeden?

De heer **Schittecatte**:

Ik hoor dat er blijkbaar contact was tussen Joost en de heer Vijlbrief. U spreekt over beïnvloeden. Ik denk dat het eerder een zaak is dat, zou ik aannemen, Joost vooral helder wilde stellen wat een en ander betekent. Een en ander houdt dan in wat bijvoorbeeld de consequenties van zo'n stikstofinstallatie zouden gaan zijn, welk volumeverlies daarmee gepaard zou kunnen gaan en wat dat dan betekent voor het ganse gasgebouw.

Mevrouw **Kat** (D66):

We zien dat Exxon in het jaar erop, in 2016, een advocacy plan opstelt om de besluitvorming over het winningsplan van NAM te beïnvloeden. Op welke wijze werd dit gedaan door Exxon?

De heer **Schittecatte**:

Een advocacy plan ten opzichte van NAM, ook daar zal ik in 2016 geen actieve rol in gespeeld hebben. Dus daar kan ik helaas niet zo veel over zeggen.

Mevrouw **Kat** (D66):

Is het gebruikelijk om op dit soort momenten met beïnvloeding actief te zijn?

De heer **Schittecatte**:

Ik denk dat het heel gebruikelijk is om in een samenwerkingsverband na te streven dat men toch zo goed mogelijk begrijpt waar je als partner in het gasgebouw vandaan komt, wat je overwegingen zijn. Ik heb altijd de indruk dat het woord "beïnvloeden" een beetje een connotatie teweegbrengt, maar in eerste instantie is dat toch zo goed mogelijk trachten aan te kaarten wat onze beleving is van sommige voorstellen en de voor- en nadelen ervan.

Mevrouw **Kat** (D66):

Wat betekent het zo'n advocacy plan dan? Wat is dat in uw woorden dan? Wat moeten wij daaronder verstaan?

De heer **Schittecatte**:

Zonder te kunnen ingaan op de details van dit specifieke waar u op doelt: "advocacy plan" is een term die we wel vaker hebben in het bedrijf. Het is uiteindelijk een plan gaan opstellen dat ervoor zorgt dat doorheen een organisatie er een consistente boodschap komt en dat het ook duidelijk gemaakt wordt welke de personen zijn waarvan we toch het op prijs zouden stellen dat we duidelijk maken hoe we erin zitten. Dus wat gaan we zeggen

en tegen wie gaan we dat zeggen? Dat is de samenvatting van zo'n advocacy plan.

Mevrouw **Kat** (D66):

Ja.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

We bespraken eerder dat de centrale doelstelling van het gasgebouw volgens Exxon waardemaximalisatie van het Nederlandse gas was. Meende u dat de Staat ook telkens deze doelstelling onderschreef?

De heer **Schittecatte**:

Persoonlijk zou ik zeggen "ik hoop van wel", want ze hebben toch meeondertekend aan de OvS. Maar natuurlijk begrijp ik ook dat er als Staat meerdere overwegingen zijn en die lijnen niet altijd van nature op met waardemaximalisatie voor een handelsonderneming zoals GasTerra was en is.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

We zien in de notulen van het College van Gedelegeerde Commissarissen van februari 2016 dat Exxon zich beklagt over de vermenging van de rollen van de minister. Exxon stelt dat de minister zijn rol als opsteller van de veiligheidskaders niet mee mag laten spelen in de besluitvorming van het commerciële bedrijf GasTerra. In hoeverre deelde u die mening?

De heer **Schittecatte**:

Wij zagen in elk geval GasTerra niet als de omgeving waar het beleid rond productievolumes moest gaan gevoerd worden. Dat was uiteindelijk beslissing die de minister nam en daar hoorde die ook te liggen. Uiteraard, zoals we vandaag allemaal weten, is dat ook een beslissing die zowel leveringszekerheidsaspecten als veiligheidsaspecten bevat. Wat ons betreft is een commerciële omgeving als GasTerra daar niet de juiste voor.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Ik zit dan te bedenken hoe je dat totaal kunt uitsluiten in een situatie waarin je ook met de praktijk te maken hebt, namelijk de veiligheid in een gebied die onder druk staat.

De heer **Schittecatte**:

Misschien als ik het omdraai: ik zou het heel vreemd vinden dat de minister

ons een getal geeft en dat er vervolgens een soort feedbacksuggestie komt van GasTerra en de aandeelhouders van "ja, maar het kan nog anders". Dat lijkt me niet wenselijk. In diens optiek zagen wij de restrictie rond volumebeperking als een marching order en niet als een beginpunt van nog maar eens een discussie over hetzelfde thema, waar de bevoegdheid niet eens belegd was.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Wat betekende die vermenging nou? Het wordt hier opgemerkt zien wij, in de notulen. Wat betekende die vermenging van de verschillende petten die de minister ophad voor de belangen van Exxon in het gasgebouw?

De heer **Schittecatte**:

Rond februari '16 zou ik dat dan toch met name zien in lijn met de eerdere opmerkingen: dit is niet de plaats waar wij dan nog verdere volumeverliezen wilden gaan toestaan.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Dat was eigenlijk wel het gevolg dat u merkte, doordat de verschillende belangen doorklonken vanuit de EZ-kant?

De heer **Schittecatte**:

Ja. Het is inderdaad zo dat er discussies geweest zijn binnen GasTerra waarbij niet alle aandeelhouders even nadrukkelijk aanstuurden op het inderdaad gaan volledig produceren van het toegelatene.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

In dezelfde maand, januari 2016, sturen mevrouw Van Loon van Shell en de heer Van Roost van Exxon een brief aan minister Kamp waarin zij hem verzoeken af te zien van alle maatregelen die erop gericht zijn of ertoe leiden dat winbare reserves niet economisch gewonnen kunnen worden. Waarop baseerde Exxon dat er niet meer economisch gewonnen zou worden?

De heer **Schittecatte**:

Ik weet niet of ik uw vraag volledig volg.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Zal ik de quote nog een keertje herhalen? Is dat handig?

De heer **Schittecatte**:

Ja, dat kan.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Ik heb 'm voor me en u waarschijnlijk niet. Dit is dus uit een brief van onder andere uw leidinggevende aan de minister, waarin zij hem verzoeken "af te zien van alle maatregelen die erop gericht zijn of ertoe kunnen leiden dat winbare reserves niet economisch gewonnen kunnen worden". Dan is mijn vraag waarop Exxon baseerde dat er niet meer economisch gewonnen zou worden.

De heer **Schittecatte**:

Ik heb niet meer helder voor de geest welke maatregelen bijvoorbeeld in eerste instantie bedoeld werden, maar in 2016 zitten we ondertussen toch al een paar jaar met een steeds lager wordend volume en zitten we ook met een groeiende observatie van een stijgende cost. Door de bestaande financiële regeling omtrent Groningeninkomsten en Groningenkosten, was het inderdaad zo dat het gros van de revenuen naar de overheid ging en een kleiner deel van de kosten naar hen ging. Dat betekende dat het tegenovergestelde waar was voor olies. Dat kon ertoe leiden dat er een situatie was waarbij het bedrijven van Groningen voor de olies eigenlijk al verlieslatend zou zijn, terwijl dat nog niet zo was voor de Staat. Dat is neem ik aan de overweging die daar gemaakt wordt.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Als we het dan hebben over dat niveau van winnen: waarop baseerde Exxon dat zijn wensniveau veilig kon?

De heer **Schittecatte**:

In lijn met wat ik eerder zei: wij waren van oordeel dat het veilig kon. Dat neem ik nog altijd aan, omdat aan de marketingkant, waar ik dan over ging, nooit een signaal is gekomen van: wij moeten hier actief mee aan de slag op basis van veiligheid. Dat is er nooit geweest, dus wij achtten het veilig om te blijven produceren.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

We zien dat Economische Zaken in deze periode, 2016/2017, met de aandeelhouders wil bespreken of het maatschappelijke draagvlak voor gaswinning kan worden vergroot, bijvoorbeeld door niet meer te produceren dan nodig is voor de leveringszekerheid. Hoe keek Exxon aan tegen het idee van een proactieve productiebeperking?

De heer **Schittecatte**:

Daar hadden wij duidelijk grote vraagtekens bij. Nogmaals, zolang voor ons geen duidelijkheid is dat het echt acuut onveilig is -- nogmaals, ik laat de expertise omtrent veiligheid daar waar die is -- dan waren wij geneigd om te denken: wij moeten wel degelijk, in het belang van alle aandeelhouders, toch blijven streven naar die waardemaximalisatie.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

En een argument als het maatschappelijk draagvlak, is dat dan nog iets wat voor Exxon meespeelt of niet?

De heer **Schittecatte**:

Wij zijn actief in heel wat landen over de wereld. Maatschappelijk draagvlak is voor ons een herkenbaar gegeven. Op dat moment, in 2016, wordt wel duidelijk dat het draagvlak -- misschien is dat een understatement -- niet meer zo robuust is. Ik begrijp dat partijen daar dan iets willen gaan aan doen. Ik denk -- dat zal later ook duidelijk worden -- dat dat niet iets is waar wij tegen zijn. Integendeel, wij zien het wel degelijk: een licence to operate. Het is een noodzaak dat er een draagvlak is, maar hoe dat specifiek vorm moet gegeven worden, dat is dan een aparte discussie.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Oké, dus als ik het goed begrijp is het argument van maatschappelijk draagvlak wel onderdeel van de licence to operate. U geeft al aan: het is duidelijk dat het niet meer zo robuust is dan het eerder was. Ik zit dan toch te zoeken, voor onze reconstructie, waar ik dat dan in kan terugvinden. Hoe zie ik dan terug dat dit ook een argument, een reden is, om mee te nemen in de weging der zaken voor Exxon?

De heer **Schittecatte**:

Het is me niet helemaal duidelijk waar u precies op aanstuurt, maar je kan initiatieven nemen om dat draagvlak te gaan vergroten. Die zullen typisch gepaard gaan met een cost. Daar ga ik even vanuit. Dan is het voor ons altijd belangrijk om goed in beeld te hebben wat de effectiviteit is van het initiatief en of dat uiteindelijk baat gaat blijken te hebben.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Heeft u daar voorbeelden van, zodat ik een beetje een beeld krijg van waaraan werd gedacht?

De heer **Schittecatte**:

Ik neem aan dat dat in 2016 vooral initiatieven zijn die door NAM dan in eerste instantie geïnitieerd zullen zijn. Daar zullen mijn collega's vast ideeën over gehad hebben en misschien zelfs eigen ideeën over naar voren gebracht hebben, maar daar was ik toch niet in detail bij betrokken.

Mevrouw **Kat** (D66):

Vanaf 2016 beginnen de partijen in het gasgebouw onderhandelingen over een nieuwe verdeling van de kosten en opbrengsten uit het Groningenveld. De onderhandelingen met de Staat resulteren uiteindelijk in 2018 in het Akkoord op Hoofdlijnen. Wat was de belangrijkste aanleiding voor deze onderhandelingen?

De heer **Schittecatte**:

Ik denk in essentie de problematiek die ik daarnet beschreef. De Groningenvolumes gingen naar beneden. Daarmee gingen de inkomsten logischerwijs ook naar beneden. Door het feit dat de Staat, even afgerond, 90% van die inkomsten zag, maar, ook afgerond, slechts twee derde van de kosten zag, was dat iets wat dus aan onze kant zou gaan knellen. Dat was een probleem. Gaandeweg -- dan moet ik even zien of ik het juiste moment in de tijd vastheb -- zijn er nog bijkomende overwegingen geweest later waarom er toch wel nood was om te gaan praten. Op een bepaald moment zouden de volumes zo laag kunnen zijn dat je eigenlijk niet meer kan voldoen aan leveringszekerheid en dan kom je in een heel lastig parket terecht als operator.

Mevrouw **Kat** (D66):

Dus de aanleiding was: de volumes gingen naar beneden, de inkomsten gingen naar beneden en de kosten gingen omhoog?

De heer **Schittecatte**:

Ja.

Mevrouw **Kat** (D66):

Hoe oordeelt u over het resultaat van die onderhandelingen?

De heer **Schittecatte**:

Ja, hoe zal ik het zeggen? Ik zal het houden bij: het is goed dat wij resultaat bereikt hebben.

Mevrouw **Kat** (D66):
Kunt u daar iets meer woorden aan wijden?

De heer **Schittecatte**:
Ik zit al wat langer aan de commerciële kant en persoonlijk kijk ik niet terug op een deal waar ik heel blij van word.

Mevrouw **Kat** (D66):
U wordt er niet blij van, van die deal?

De heer **Schittecatte**:
Nee.

Mevrouw **Kat** (D66):
Welke partij heeft volgens u het meeste uit die onderhandelingen gehaald?

De heer **Schittecatte**:
Ik denk de Staat hier heel wat uit de onderhandelingen gehaald heeft.

Mevrouw **Kat** (D66):
Wat betekent dat dan voor de Staat?

De heer **Schittecatte**:
Goh. Als we terugkijken naar wat er allemaal dan in het AoH is besproken en uiteindelijk finaal bereikt en u vraagt mij nu om dat te bekijken door de bril van de Staat, dan denk ik dat er goede afspraken zijn gemaakt omtrent wie nu de verantwoordelijkheid draagt over productie. Dat is één ding. Ik denk dat er goede afspraken zijn gemaakt om de schadeafhandeling en de bekostiging daarvan en ook de versterkingsopgave en de bekostiging daarvan een nieuwe vorm te geven, maar in de geest was er uiteindelijk niks veranderd aan het feit dat de kosten die gerelateerd zijn aan de bodembeweging van Groningen uiteindelijk NAM toebehoren. Dus dat was eigenlijk een soort van "meer op afstand"-regeling voor NAM. Verder is er toch ook een steunpakket voor de regio bij gekomen.

En dan ten slotte zijn er heel wat maatregelen getroffen omtrent de financiële robuustheid van NAM, die naar mijn gevoel zeer ingrijpend waren. Ze hebben uiteindelijk de fiscale regeling rond Groningen ook maar in lijn gebracht met de rest van upstream Nederland. De meeropbrengstenregeling was, in mijn beleving, een overbelasting die als maatregel in de energiecrisis van de jaren zeventig is ingesteld. Die crisis heeft heus niet tot 2018

geduurd, maar die overbelasting is wel zolang blijven staan. Dus het was -- dat is mijn persoonlijke mening -- een overdue feit dat die correctie eindelijk plaatsvond. En dan zijn er nog de andere moeilijke kwesties omtrent garanties bijvoorbeeld, waar ik aanneem dat de Staat heel tevreden kan op terugkijken.

Mevrouw **Kat** (D66):

U verklaarde net dat u er niet blij van werd. Als we het hebben over wat uw uitkomst zou moeten zijn volgens u werkgever: hoe zou die er dan uit moeten zien?

De heer **Schittecatte**:

Wij zijn akkoord gegaan met de deal. Dat betekent dat wij uiteindelijk toch, alles in overweging genomen, tot de conclusie zijn gekomen dat dat de juiste weg voorwaarts was. Ik vond het heel moeilijk om onder andere de waarde te zien verloren gaan van al het niet geproduceerde gas door het weggeven van de claim op die waarde.

Mevrouw **Kat** (D66):

Was dat dan voor u het onderdeel waarvan u zegt: daar werd ik dus niet blij van? Want het Groningengas bleef in de grond. Het werd niet verkocht.

De heer **Schittecatte**:

Ja.

Mevrouw **Kat** (D66):

We zien in de stukken dat Exxon wil sturen op een win-win-winitkomst. Was dat dan ook waar u voor ging als onderhandelingsonderdeel?

De heer **Schittecatte**:

Daar zijn wij zeker bij de start vanuit gegaan, ja.

Mevrouw **Kat** (D66):

Terwijl die onderhandelingen lopen, kondigt minister Wiebes op 29 maart 2018 aan dat de Groningse gaswinning naar nul gaat aan 2030. Hoe beïnvloedde dit besluit de lopende onderhandelingen?

De heer **Schittecatte**:

Dat was nogal een drastische boodschap. Dat zorgde toch voor een moment van pauze bij ons intern om eens na te denken van: oké, wat is nu de nieuwe werkelijkheid waar we mee aan de slag moeten?

Mevrouw **Kat** (D66):

En als u zegt "pauze", is dat pauze van de onderhandelingen?

De heer **Schittecate**:

Nee, eerder een soort hergroepering. Even met de mensen van Exxon samen laten bezinken wat nu eigenlijk de consequenties waren van die brief. De onderhandelingen zijn uiteindelijk relatief snel, in snel tempo doorgegaan, want in juni was het akkoord dan uiteindelijk bereikt.

Mevrouw **Kat** (D66):

En als u zegt "pauze": hoe reageerde Exxon uiteindelijk daarop, dat het gas dus niet meer gewonnen kon worden?

De heer **Schittecate**:

Dat is iets waar wij toch heel lang op gestaan hebben, dat dat eigenlijk niet kon. Het heeft heel wat voeten in de aarde gehad bij ons om daar uiteindelijk, zoals het AoH laat nalezen, toch mee in te stemmen finaal. Dat was een heel moeilijk punt.

Mevrouw **Kat** (D66):

Kunt u ons meenemen tot dat punt van overstag gaan? Hoe ging dat en wat waren dan de overwegingen?

De heer **Schittecate**:

Goh, kijk. De overweging finaal is dat ... Je bent in 2018. Als je dan kijkt sinds 2013 of 2014, als je een paar jaar terugkijkt, zie je dat de volumes alleen maar stelstelmatig lager en lager worden en dat er een kostendiscussie ontstaat rond schade en versterken. Daarbij zagen wij ook wel dat het nood was dat die activiteit elders belegd werd dan bij NAM, dat daar een afstand gecreëerd werd. Op bepaald moment -- misschien om het korter te zeggen -- moet je voortgang maken en moet je de afweging maken dat in het belang van de samenwerking dan uiteindelijk zo'n stap zetten de juiste keuze is blijkbaar.

Mevrouw **Kat** (D66):

Wilt u daarmee zeggen dat u tijdens de onderhandelingen die stap nog niet wilde zetten, maar dat er om voortgang te maken werd besloten, door uw leidinggevende waarschijnlijk, om door te gaan met het onderhandelingsresultaat?

De heer **Schittecatte**:

Ja, die beslissing is uiteindelijk intern genomen.

Mevrouw **Kat** (D66):

Dus door de heer Van Roost?

De heer **Schittecatte**:

Tijdens het AoH was de heer Van Roost niet meer betrokken. Rolf de Jong was thans actief.

Mevrouw **Kat** (D66):

In hoeverre had u daarover contact met Shell en hoe stonden zij daarin?

De heer **Schittecatte**:

Wij hadden met grote regelmaat contact met Shell. Er zijn heel wat besprekingen, voorbesprekingen, geweest. Door de symmetrie in het financiële belang is het ook logisch dat wij gezamenlijk aan de tafel gaan zitten met de overheid en dat wij het liefst, voor zover die er zijn, verschillen van mening voor we dat gesprek aangaan eerst onderling uitklaren.

Mevrouw **Kat** (D66):

Het gas blijft in de grond. De claim van het verlies lijden, die afspraak heeft u met elkaar gemaakt. Een andere afspraak is dat u garanties gaat geven over de toekomstige kosten voor schade en versterken. Waarom was Exxon daartegen?

De heer **Schittecatte**:

Wij zijn al heel lang actief in Nederland. Als bedrijf hebben wij de aanpak om, waar we ook opereren ter wereld, structuren op te zetten die financieel robuust zijn. Wij hebben in ons ganse bestaan -- dat is een anekdote die mij toch is bijgebleven in dit verhaal, dat iemand bij ons dat zei -- nog nooit een afdeling laten klappen en dat waren wij ook geenszins van zin in dit geval. Dan komt die eis omtrent garanties. Dat is niet iets waar wij blij van worden. Dan voelen wij wantrouwen en wij kunnen misschien wel dan blijkgeven van enige trots te hebben, maar wij wisten waar we voor stonden en het vragen van een garantie is dan niet prettig.

Mevrouw **Kat** (D66):

Als u zegt "de afdeling opdoeken", bedoelt u dan dat Exxon niet van plan was om zich terug te trekken uit Nederland op dat vlak?

De heer **Schittecatte**:

Ik begrijp dat mensen zullen zeggen: ja, maar zonder garantie konden jullie dat wel doen. Dat mag een theoretische mogelijkheid zijn, maar, nogmaals, in ons bestaan hebben wij nog nooit die aanpak gehanteerd.

Mevrouw **Kat** (D66):

Hoe keek u tegen de afspraak aan in het Akkoord op Hoofdpijnen dat NAM geen dividend gaat uitkeren aan de aandeelhouders?

De heer **Schittecatte**:

Dividendbeleid behoort de onderneming toe. Ook dat is een soort verregaande maatregel die toch een beetje begint te roeren in de interne keuken. Het is niet dat ik het niet begrijp, de zorg die leeft bij de overheid, maar het voelde wel als -- hoe zeggen ze dat? -- belts and suspenders. Het is dubbelop. De robuustheid van de NAM is op meerdere manieren vastgetimmerd in het AoH. Ja, goed, dat geeft een beetje de smaak alsof het partijen zijn die men niet kent en te weinig vertrouwt.

Mevrouw **Kat** (D66):

Ten slotte. Was het nadat de minister had aangekondigd om naar nul te gaan voor Exxon duidelijk dat het ministerie de wens had om nog sneller af te bouwen?

De heer **Schittecatte**:

Mij was dat geenszins duidelijk. Een van de cruciale elementen was net dat het heel helder was wat het volumepad zou gaan zijn in de toekomst. Er zijn al genoeg onzekerheden om uiteindelijk zo'n totaalpakket te gaan beoordelen, dus wat ons betrof was een vrij essentieel onderdeel wat dan partijen met z'n allen zagen als de toekomst. Om dat net zo helder scherp te zetten, hebben wij er ook sterk op aangedrongen dat een bijlage aan het AoH werd toegevoegd waarin die lijn zorgvuldig getekend was. Dat is een lijn die die door de Staat is aangeleverd, dus mijn beleving is altijd geweest dat dat common ground was.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Ik heb nog één vraag over het afgeven van die garanties. U gaf aan: in ons bestaan hebben we eigenlijk nog nooit de lijn gehanteerd dat we ervoor zouden weglopen. Zijn er vergelijkbare situaties als de situatie in Groningen waar u dan aan denkt?

De heer **Schittecatte**:

Al naar gelang hoe gedetailleerd u het Groningendossier wil gaan beschrijven: w ij zijn actief voor de hele wereld, maar Groningen is wel vrij uniek. Dat is zonder meer zo. Het geven van garanties is ook vrij uniek en het is al helemaal uitzonderlijk om dat te doen in een omgeving, in een ontwikkeld land als Nederland, waar wij heel wat assets in het land zelf hebben en al jarenlang actief zijn. Daar is het hoogst ongebruikelijk voor ons.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Tijdens de onderhandelingen doet zich nog een aantal zaken voor. In april 2017 komt er een strafrechtelijk onderzoek naar NAM en op 8 januari 2018 vindt in Zeerijp een aardbeving plaats van 3,4 op de schaal van Richter. In hoeverre bestond na deze gebeurtenissen bij Exxon zorg over de aansprakelijkheid voor schadelijke gevolgen van de gaswinning?

De heer **Schittecatte**:

Rond die tijd zal het vast aan bod gekomen zijn dat er spanning mogelijk werd gezien tussen het enerzijds moeten produceren van gas om de leveringszekerheid te kunnen inlossen en het anderzijds niet toegestaan zijn om zo veel te produceren om andere overwegingen die de minister ertoe leidden om een productiemaximum in te stellen. Dus dat was wel degelijk een zorg. Nu, mijn beleving is dat dat een zorg is die bijna zo vanzelfsprekend is dat alle partijen in het gasgebouw wel zagen dat dat een puzzel was die moest opgelost worden.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Twee dagen na de beving van Zeerijp stuurt NAM een brief aan SodM met een voorstel om een aantal beheersmaatregelen te nemen. Een van die beheersmaatregelen was een jaarlijkse productievermindering. Het lijkt alsof de NAM-directie dus uit eigen beweging minder wil produceren. In hoeverre was Exxon op de hoogte gesteld van dit voorstel van de NAM?

De heer **Schittecatte**:

Als aandeelhouder van de NAM, hoop ik dat we daarvan op de hoogte zijn gesteld. Ik zelf heb geen heldere herinnering aan dit specifieke schrijven.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Ik snap ook helemaal dat u op een aantal vragen, bepaalde vragen ... U bent er niet bij geweest. We hadden die vragen aan uw leidinggevende willen

stellen, maar we proberen voor de reconstructie te kijken hoeveel u ons kan meegeven om dat plaatje compleet te maken. Op 5 februari 2018 stuurt de minister een brief aan NAM met het dringende verzoek maximaal gebruik te maken van de ruimte tot lagere winning. Wat was nou de noodzaak van deze brief?

De heer **Schittecatte**:

Sorry, daar heb ik ook niet meteen een antwoord op.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

We zien -- dan help ik even verder -- dat u er in een e-mail op aandringt om in deze brief van de minister de zin op te nemen: "Naar mijn oordeel valt de uitkomst van een dergelijke inspanning binnen de veiligheidskaders van de voorlopige voorziening die de Raad van State in november 2017 heeft vastgesteld." Waarom hechtte u daar waarde aan, aan die zin?

De heer **Schittecatte**:

Dat kan ik nu even niet zo uit het hoofd volgen, eerlijk gezegd. Ik zou de stukken dan toch voor me willen zien.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Ik kijk even of we daar op een later moment dan op terug kunnen komen. Misschien in zijn algemeenheid: hoe gebruikelijk was het dat u tekstvoorstellen deed voor brieven van de minister?

De heer **Schittecatte**:

Ik denk dat "hoogst ongebruikelijk" het eerlijke antwoord is. Dat zijn natuurlijk heel moeilijke tijden en ik denk wel dat uiteindelijk de partners in het gasgebouw met z'n allen zo goed en zo kwaad mogelijk de situatie tot een goed einde trachtten te brengen, maar dat er wel voortdurend zorgen waren dat daarbij alle partijen aan boord bleven en dat sommige punten dan voor ons gevoeligheden inhielden die we dan graag als suggesties meegaven.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Bij het besluit van minister Wiebes om de gaswinning naar nul af te bouwen van 29 maart 2018 kondigt hij ook aan dat hij met een voorstel gaat komen voor een winningsplicht van NAM. In hoeverre was dit een inzet van Exxon bij de onderhandelingen?

De heer **Schittecatte**:

Dat kadert dan toch in, als ik het goed begrijp, de wens dat de minister uiteindelijk de regie van de productie gaat overnemen, zoals we dat betracht hebben ook in het AoH, dus dat NAM hoogstens aangeeft wat mogelijk en beschikbaar is, maar het uiteindelijk de minister is die de beslissing neemt over hoeveel er gewonnen moet worden.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Daar volgt uit dat de zorgplicht overgaat van NAM naar de Staat?

De heer **Schittecatte**:

Ja, naar de Staat.

Mevrouw **Kat** (D66):

Er worden in het Akkoord op Hoofdlijnen ook afspraken gemaakt om de versterkingsopgave publiek te maken. Welk belang had Exxon daarbij?

De heer **Schittecatte**:

Om de versterkingsopgave publiek te maken? Ehm. Dat durf ik nu even niet zo meteen te plaatsen.

Mevrouw **Kat** (D66):

Dus publiekrechtelijk in plaats van commercieel. In de zin van overheid.

De heer **Schittecatte**:

O, sorry. Ik denk dat het past in de vaststelling dat als NAM dat zelf allemaal behartigt, je toch met het spanningsveld zit dat NAM de operator is die het gas produceert en daarmee ook verbonden is aan de problematiek. Als die dan nog een rol blijft spelen in wat de remediëring daarvan is, zal dat altijd spanning met zich brengen. Vandaar dat en schade en die versterkingsopgave op een afstand moesten geplaatst worden. Dus dan is ervoor gekozen om dat onder te brengen in de fondsen zoals die genoemd worden in het AoH.

Mevrouw **Kat** (D66):

Hoe keek Exxon daarnaar dan?

De heer **Schittecatte**:

Wel, zij zagen dat op dat moment als wenselijk om die eerder beschreven spanning uiteindelijk te adresseren. Verder is het natuurlijk ook zo dat wij ons dan goed bewust zijn van het feit dat je het ook daarmee uit handen

geeft en dat je dan nieuwe behoeftes krijgt naar op de hoogte blijven van wat er dan wel aan prestaties geleverd wordt en met welk doel.

Mevrouw **Kat** (D66):

U zegt: uit handen geven. Wat betekent dat voor de kosten van de versterkingsopgave?

De heer **Schittecatte**:

Dat betekent niet zo veel voor de kosten op zich. Het gaat dan meer over welke kosten, maar niet zozeer over het getal van de kosten.

Mevrouw **Kat** (D66):

Maakte Exxon zich nou zorgen over de hoogte van de kosten die er zijn?

De heer **Schittecatte**:

Wij maken ons voortdurend zorgen over de hoogte van kosten. Dat zal ook op dat punt blijven. Dat is vanuit een overweging die stelt dat de correcte en juiste kosten moeten vergoed worden.

Mevrouw **Kat** (D66):

Waar bent u bang voor als u zegt dat de correcte en juiste kosten vergoed moeten worden?

De heer **Schittecatte**:

Dat er meerdere of andere kosten ook meegenomen worden die strikt genomen niet thuishoren bij de kosten als gevolg van het produceren van Groningen.

Mevrouw **Kat** (D66):

Als het publiekrechtelijk wordt, heeft u dan minder controle op die kosten?

De heer **Schittecatte**:

In het AoH zijn afspraken gemaakt rond het feit dat er inzage zal gegeven worden over de kosten, dus ik denk dat wij op die manier getracht hebben om daar vorm aan te geven. Ik denk dat dat trouwens in het belang, opnieuw, is van zowel de overheid als de olies in dit dossier, dat we een goed beeld hebben, hetzelfde beeld hebben van welke kosten daarmee gepaard gaan en op welke manier die verhaald worden op NAM.

Mevrouw **Kat** (D66):

We lezen ook in het Akkoord op Hoofdpijnen dat er wordt gesproken over een

fonds voor de versterkingsopgave. We lezen dat Shell in deze context spreekt over een ruimhartige bijdrage aan de versterkingskosten vanuit de oliemaatschappijen. Hoe keek u aan tegen het gebruik van het begrip "ruimhartigheid"?

De heer **Schittecatte**:

Ik ben geen groot voorstander van de term "ruimhartigheid", omdat ik denk dat dat voor u iets anders betekent dan voor mij en dat het voor andere mensen aan tafel misschien nog weer iets anders. Mij begrip van ruimhartigheid in deze context is eerder ... Ik zou het liever "pragmatisch" noemen. Als ruimhartigheid betekent dat we niet eindeloos lang op details gaan stilstaan met het oog op vooruitgang maken, dan kan ik mij prima vinden in ruimhartigheid. Nogmaals, als ruimhartigheid gaat in de richting van het aan boord nemen van kosten die in essentie niet gerelateerd zijn aan de productie van Groningen en de bevingen, dan vind ik dat minder van toepassing.

Mevrouw **Kat** (D66):

Toch zag Shell dat anders.

De heer **Schittecatte**:

Nogmaals, u moet hen vragen hoe zij "ruimhartig" definiëren.

Mevrouw **Kat** (D66):

Waar u bang voor was, in uw woorden, is dat iedereen weer wat anders verstaat onder ruimhartigheid? U heeft vanuit Exxon meer de praktische invalshoek?

De heer **Schittecatte**:

Ik durf niet beweren dat anderen geen pragmatische invalshoek zouden hebben, maar, nogmaals, ruimhartig roept bij mij connotaties op waarvan ik ervan uitga dat dat niet hetzelfde betekent voor iedereen die het woord leest.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Nadat het Akkoord op Hoofdlijnen is vastgesteld, is er discussie over de vraag of dit akkoord openbaar gemaakt kan worden. Wat is de reden dat Exxon het Akkoord op Hoofdlijnen niet openbaar wilde maken?

De heer **Schittecatte**:

In lijn met mijn misschien eerdere sombere omschrijving van hoe ik het resultaat percipieer, had ik in elk geval weinig behoefte om daar heel publiekelijk mee te koop te gaan lopen. Het is in onze bedrijfsvoering en cultuur ook niet echt de gewoonte om met dit soort toch wel heel materiële afspraken in het publiek te gaan.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Op een moment dat ook de Tweede Kamer vraagt om openbaarheid, blijft Exxon daarop tegen. Waarom?

De heer **Schittecatte**:

Om dezelfde redenen. Dit was niet iets wat mij betrof uitnodigde om inderdaad wereldkundig te maken in al zijn details.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Waar zit 't 'm dan in? Op gegeven moment gaan er als dat dan niet openbaar wordt wel ideeën leven over wat er allemaal wel niet in staat.

De heer **Schittecatte**:

Als privéonderneming zijn er wel meerdere vertrouwelijke gegevens.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Dat speelt dan geen rol.

De heer **Schittecatte**:

Dat is voor ons niet iets wat moet geassocieerd worden met geheimdoenerij of iets wat het daglicht niet zou mogen zien, maar eerder een soort vertrouwelijkheidsrelatie. Wij hebben een afspraak en die hoeven wij niet zo nodig met de ganse buitenwereld te delen.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Zou het kunnen dat het niet openbaar maken ook een afweging kan zijn versus wat het doet met de reputatie als het onduidelijk blijft?

De heer **Schittecatte**:

Dat kan een afweging zijn, ja.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Maar dat is het niet geweest voor Exxon.

De heer **Schittecatte**:

Nee.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Het valt ons op dat Shell zich minder verzet tegen die openbaarmaking van de documenten. Hoe verklaart u dat?

De heer **Schittecatte**:

Misschien hebben zij een minder sombere visie over het resultaat. Dat kan u beter aan hen vragen. Ik heb vastgesteld dat wij er inderdaad meer de nadruk op legden om dat niet publiek te maken. De finale uitkomst is uiteindelijk dat er toch zeer grote delen van het AoH in het publieke domein beschikbaar gemaakt zijn en het echt tot een, vanuit mijn perspectief, minimum herleid is dat inderdaad dan echt gevoelig en bedrijfsvertrouwelijk is.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

U gaf aan dat u veel contact heeft met Shell over welke lijn jullie samen inzetten. Hebben jullie hier dan nog discussie over?

De heer **Schittecatte**:

Zoals over wel meerdere onderwerpen is daar vast ook over gepraat. Nogmaals, de uitkomst is bekend. Het is geven en nemen in een onderhandeling uiteindelijk.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Mevrouw Kathmann heeft nog een aantal vragen voor u.

Mevrouw **Kathmann** (PvdA):

Ik heb nog een vraag over die onderhandelingen en over het resultaat, waarvan u zei: de Staat heeft een mooi resultaat geboekt. Eigenlijk zei u het in andere woorden, maar dat is wat ik eruit kan concluderen. Heeft u uw leidinggevende het advies gegeven om langer door te onderhandelen voor een beter resultaat?

De heer **Schittecatte**:

Dat is zeker een overweging geweest die gemaakt is.

Mevrouw **Kathmann** (PvdA):

Is het dan zo dat u het advies heeft gegeven om langer door te onderhandelen?

De heer **Schittecatte**:

Een advies, dat klinkt als iets wat heel rigide is en blijft staan. Ik zou het eerder zien als ... Zeker in die periode, in 2018, is bij ons in het bedrijf van 's ochtends tot 's avonds uiteindelijk het thema van het AoH dat de agenda zet. Dus daar zijn dan wel meerdere overwegingen en de vraag stelt zich: is dit uiteindelijk een deal waar wij van denken dat die dan acceptabel is en beter dan alternatieve uitkomsten?

Mevrouw **Kathmann** (PvdA):

Wat zijn dan die verdere overwegingen?

De heer **Schittecatte**:

Finaal kan je ervoor kiezen om een meer juridische weg te bewandelen.

Mevrouw **Kathmann** (PvdA):

Wat gaf dan de doorslag dat de juridische weg niet is bewandeld en dat er toch getekend is?

De heer **Schittecatte**:

Mijn lezing van de feiten is dat gegeven de evolutie in het Groningendossier, zeg dan maar even de snelheid waarmee de volumes naar beneden gaan, de vraagtekens omtrent de kosten, en uiteindelijk ook andere aspecten ... U had het over draagvlak. Wel, laat dat dan een voorbeeld zijn. Het initiëren van een juridische weg is alvast geen, althans volgens mij, goede manier om aan versteviging van dat draagvlak te gaan doen. Dus dat zou nog veel meer tijd kosten en wie wordt daar uiteindelijk beter van? Dat zit zeker als overweging bij de vraag: kunnen we dan uiteindelijk hiermee doorgaan of moeten we alternatieven zoeken?

Mevrouw **Kathmann** (PvdA):

Wat heeft uiteindelijk bij Exxon de doorslag gegeven om geen verdere claim in te dienen op het gas in de grond, om daarvan af te zien?

De heer **Schittecatte**:

Al de rest van de overeenkomst. Het was een totaalpakket. Het was ons duidelijk -- het is ons duidelijk gemaakt, voor mochten we het betwijfelen -- dat dat voor de Staat een sine qua non was. Dus met andere woorden: als wij wilden mee tekenen, dan moest de claim weggegeven worden.

Mevrouw **Kathmann** (PvdA):
Bent u weleens in Groningen geweest?

De heer **Schittecatte**:
Ik ben heel frequent in Groningen geweest, ja.

Mevrouw **Kathmann** (PvdA):
Was dat voor zakelijk bezoek, om het maar zo te zeggen, of ook om te doorgronden wat zich daar nou afspeelde wat ook zo veel invloed had op uw commerciële bedrijfsvoering?

De heer **Schittecatte**:
Ik ben in die vijf jaar natuurlijk heel frequent naar Groningen geweest, omdat de aandeelhoudersvergadering, de Adviescommissie van Aandeelhouders, plaatsvond bij GasTerra op kantoor. Dus op die manier kwam ik er eigenlijk best geregeld. Ik ben op een bepaald moment ook weleens, toen iemand van de UK overkwam, mee geweest in de regio om inderdaad de problematiek van naderbij te gaan zien. Dus ja, om te antwoorden op uw vraag.

Mevrouw **Kathmann** (PvdA):
Toen u die problematiek van dichtbij zag, heeft dat toen uw werk beïnvloed? Bent u toen met een andere bril gaan kijken?

De heer **Schittecatte**:
Goh, met het risico dat ik nu heel koud overkom: mijn rol zat dus met name aan die commerciële kant. Binnen die rol was er ook maar zoveel dat paste om iets te gaan doen zoals u suggereert. Het is natuurlijk zo dat je als je de regio bezoekt een aantal situaties ziet waarvan men ook niet veel hulp nodig heeft om in te schatten Als dat mijn huis zou zijn, om maar iets te zeggen, dan treft dat.

Mevrouw **Kathmann** (PvdA):
Kunt u ons nog even meenemen -- dat is mijn laatste vraag -- hoe belangrijk Groningen is -- misschien moet ik wel eerder zeggen "was" dan "is" -- voor Exxon, bijvoorbeeld in de hoogtijdagen?

De heer **Schittecatte**:
Groningen heeft langere tijd de term "kroonjuweel" gehad binnen ons bedrijf. Dat is, als je helemaal teruggaat in de geschiedenis, ook heel begrijpelijk.

Wat daarmee is opgestart in Nederland, wat het betekend heeft voor de maatschappij en voor de energievoorziening voor Nederland ... Uiteindelijk met die 90% belasting is de Staat toch wel in staat geweest om dat ten bate van de bevolking te gaan inzetten. Of dat altijd ten bate van de regio Groningen was, betwijfel ik. Ik heb het eerder al eens gezegd. Wij kwamen vandaag van België naar Nederland en op een bepaald moment wordt het toch merkkelijk stiller in de auto. Dat was niet van de nervositeit, maar eerder van de kwaliteit van de weg. Dat is voor mij een voorbeeld van waar het verschil is met Groningen. Terug naar uw vraag: Groningen heeft een zeer belangrijke rol gespeeld voor ons bedrijf. Dat is nog altijd vandaag een heel belangrijk dossier dat veel van onze aandacht krijgt.

Mevrouw **Kat** (D66):

We komen langzamerhand aan het einde van dit verhoor. Ik vraag u toch om op bepaalde punten nog even terug te blikken, onder andere op dat u zei dat er geen signalen van acute onveiligheid waren en dat dus de winning door kon gaan. Was u zich toen bewust van de adviezen van de toezichthouder, van SodM?

De heer **Schittecatte**:

Ik was mij bewust van het feit dat er adviezen waren. Nogmaals, zeker toen ik aankwam lag mijn focus wel degelijk op het eerder commerciële en daar waren genoeg lopende dossiers om daar eerst aandacht aan te geven. Dus adviezen omtrent de productie die heb ik dan in eerste instantie niet actief opgezocht.

Mevrouw **Kat** (D66):

Duidelijk. Als u terugkijkt naar al die onderhandelingen, hoe reflecteert u op de samenwerking met Shell?

De heer **Schittecatte**:

Ik heb Shell in die periode toch altijd mogen ervaren als een professioneel bedrijf. Wij zijn op vele plaatsen in de wereld concurrenten. Wij hebben onze nuanceverschillen zonder twijfel, maar uiteindelijk met de groep van mensen die ik heb leren kennen tijdens deze onderhandelingen hebben wij het dan toch tot een goed einde gebracht met het finaliseren van het AoH als voorbeeld.

Mevrouw **Kat** (D66):

Wat bedoelt u met nuanceverschillen?

De heer **Schittecatte**:

Het voorbeeld van groen gas gaf u al aan. Dat is een nuanceverschil. Ik denk aan misschien iets belangrijker thema's, zoals discussies binnen GasTerra rond het behalen van volumes. Daar waren wij denk ik ook duidelijk formeler: afspraak is afspraak. Ik had niet altijd het gevoel dat dat bij Shell even strikt leefde.

Mevrouw **Kat** (D66):

U verklaarde net: ik ben vaak in het gebied geweest en dat heeft in principe voor mijn commerciële functie niet geleid tot een aanpassing van mijn werkzaamheden, de problematiek van de Groningers. Heeft Exxon eigenlijk überhaupt moeite gedaan om de Groningers, de bevolking, mee te krijgen in al die onderhandelingen, vanuit uw positie als Exxon?

De heer **Schittecatte**:

Nogmaals, ik zou verwachten dat initiatieven daaromtrent ten eerste meer aan de productiekant zitten. Ten tweede: wij zitten echt in het gasgebouw als aandeelhouder, in zowel NAM als GasTerra. Daar wil ik mij nu niet achter verschuilen, maar het is wel zo behulpzaam dat het duidelijk is dat NAM uiteindelijk ook lokaal de belangen behartigt en terugkoppelt met zijn aandeelhouders en dat het eigenlijk vrij onwenselijk zou zijn dat Esso dan nog op eigen houtje in de regio actief zou gaan worden.

Mevrouw **Kat** (D66):

Wat vindt u er eigenlijk van dat het Groningenveld niet leeg zal worden geproduceerd?

De heer **Schittecatte**:

Ik zal u een antwoord geven vanuit mijn commerciële stoel: dat is heel jammer. Ten tijde van het AoH vertegenwoordigde dat al een significante waarde. Ik hoef u niet voor te rekenen dat dat vandaag de dag volledig een andere proportie heeft gekregen. Dat is jammer, maar het behoort tot de afspraak.

Mevrouw **Kat** (D66):

Wat betekent dat voor Nederland dan?

De heer **Schittecatte**:

Het betekent dat het aanbod van Nederlands gas sterk is teruggeschroefd en dat aanbod stond niet alleen ten dienste van Nederland, maar ook ten

dienste van Noordwest-Europa. Met het wegvallen van het Groningenaanbod op toch een veel sneller dan ooit voorziene wijze, is denk ik de afhankelijkheid van andermans gas toegenomen. Als we vandaag buiten wandelen, stellen we vast dat dat niet altijd een evident probleem is.

Mevrouw **Kat** (D66):

U zegt: voor Nederland afhankelijkheid van derden en het heeft heel veel bijgedragen aan de ontwikkeling van West-Europa. Wat betekent het als dat niet meer gebeurt, die verkoop van gas?

De heer **Schittecatte**:

Wel, ja. De logica zegt dat de inkomsten of de aardgasbaten daar voor Nederland uiteraard zullen door teruglopen. Dus die hulp in een staatsbegroting valt weg. Dus, ja. Dat is neem ik aan iets voor beleidsmakers om bij stil te staan. Dat zullen ze vast gedaan hebben, gezien de materialiteit van de beslissing.

Mevrouw **Kat** (D66):

Dank u wel.

De **voorzitter**:

We zijn uitgevraagd als commissie. Dank voor uw medewerking. Ik verzoek de griffier om u en mevrouw Van Strydonck naar buiten te geleiden.

Morgenochtend gaan wij verder met een verhoor, dat om 9.30 uur zal aanvangen, van mevrouw Van Loon, de president-directeur van Shell Nederland.

Sluiting 18.32 uur.